

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szczepaniec (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Elżbieta Karska

Radosław Jeż (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa M. S.

przeciwko B. F. (poprzednio L.)

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 18 lipca 2024 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Rejonowego w Kielcach z 30 listopada 2007 r., sygn. VII Nc 413/07

**uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę
do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kielcach.**

[SOP]

UZASADNIENIE

Nakazem zapłaty z dnia 30 listopada 2007 r. wydanym w postępowaniu nakazowym Sąd Rejonowy w Kielcach, VII Nc 413/07 nakazał pozwanej B.L., aby zapłaciła na rzecz powoda M.S. kwotę 20.200 zł z odsetkami umownymi 0,2%

dziennie od dnia 31 stycznia 1997 roku do dnia zapłaty oraz kwotę 2670 zł tytułem kosztów postępowania w tym kwotę 2400 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego, w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu, albo żeby pozwana wniosła w tymże terminie zarzuty.

W uzasadnieniu sporządzonym na podstawie art. 92 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2024 poz. 622, dalej: „u.SN”) wskazano, że w przedmiotowej sprawie nie zaistniały negatywne przesłanki uniemożliwiające wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. Zgodnie z treścią art. 485 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dniu wydania zaskarżonego orzeczenia nakaz zapłaty mógł zostać wydany, jeżeli powód dochodził roszczenia pieniężnego albo świadczenia innych rzeczy zamiennych, a okoliczności uzasadniające dochodzone żądanie były udowodnione dołączonym do pozwu: dokumentem urzędowym, zaakceptowanym przez dłużnika rachunkiem, wezwaniem dłużnika do zapłaty i pisemnym oświadczeniem dłużnika o uznaniu długu, zaakceptowanym przez dłużnika żądaniem zapłaty, zwróconym przez bank i nie zapłaconym z powodu braku środków na rachunku bankowym. Wyjaśniono, że powód dochodził roszczenia pieniężnego, zaś w świetle podstawy faktycznej przytoczonej w uzasadnieniu pozwu nie sposób uznać, aby roszczenie powoda było oczywiście bezzasadne, ewentualnie aby przytoczone przez powoda okoliczności budziły wątpliwości. Sąd Rejonowy wskazał, że z uzasadnienia pozwu i dołączonych do niego dokumentów wynika jednoznacznie, że pozwana była zobowiązana do zapłaty kwoty 20.200,00 zł W.R., a wszelkie prawa dotyczące przedmiotowej należności zostały na podstawie umowy cesji przebrane na rzecz powoda M.S. Nadto powód był w posiadaniu weksla *in blanco* i deklaracji wekslowej wystawionej przez B.L. na rzecz powoda na zabezpieczenie roszczenia M.S. wobec B.L. w kwocie 20.200,00 zł. Zgodnie z treścią przedmiotowej deklaracji wekslowej pozwana zobowiązała się, iż zwróci dług w kwocie 20.200,00 zł płatnej w miesięcznych ratach do dnia 30 grudnia 2008 roku, zaś w przypadku nie dotrzymania terminu i wysokości jednej miesięcznej wpłaty raty wierzycielowi będzie przysługiwało prawo do naliczania odsetek umownych w wysokości 0,2% dziennie liczonych od dnia 31 stycznia 1997 roku. Wskazano, że z uwagi na treść deklaracji wekslowej odsetki uległy nowacji i na tej podstawie powód domagał się zapłaty

odsetek umownych w wysokości 0,2% dziennie liczonych od dnia 31 stycznia 1997 roku.

Prokurator Generalny działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a u.SN wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym wydanego przez Sąd Rejonowy w Kielcach w dniu 30 listopada 2007 r., sygn. akt VII Nc 413/07 zaskarżając go w całości. Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

1. naruszenie zasady, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 486 ze zm., dalej: „Konstytucja RP”), a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego, zasady ochrony konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi wynikających z art. 2 i art. 45 ust. 1, art. 79 Konstytucji poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy w Kielcach w sprawie o sygn. akt VII Nc 413/07, iż zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, bez uwzględnienia okoliczności, że weksel, na którym oparto roszczenie, służył zabezpieczeniu wiarygodności konsumenckiej, a nadto sama treść weksla nasuwała uzasadnione wątpliwości czy kwota wykupu weksla objęta żądaniem pozwu, nie była wynikiem zastosowania przez powoda zapisów sprzecznych z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, podczas gdy już z treści pozwu oraz z załączonych dokumentów w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec B.L. (obecnie F.) w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współżycia społecznego, nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym nie mógł być więc wydany;

2. naruszenie w sposób rażący: prawa materialnego - art. 353¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że oświadczenie B.L. (obecnie F.) złożone w dniu 11 stycznia 2006 r. w którym zobowiązała się do zwrotu nabywcy jej długu kwoty 20 200,00 zł wraz z odsetkami w wysokości 0,2% za każdy dzień zwłoki od dnia 31 stycznia 1997 r., jest w całości ważne, jako zgodne z zasadą swobody umów, podczas gdy zarówno jego treść, jak i cel z uwagi na regulacje dotyczące zastrzeżenia odsetek mających charakter „lichwiarski” jest sprzeczna z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie jest nieważne na zasadzie art. 58 § 1 w zw. z § 2, 3 k.c., jako sprzeczne z ustawą i zasadami współżycia społecznego; prawa procesowego - art. 485 § 1 pkt 3 i § 2 w zw. z art. 486 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, co skutkowało wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, który nakazywał, by pozwana B.L. (obecnie F.) zapłaciła powodowi M.S. kwotę 20 200,00 zł wraz z odsetkami umownymi od tej kwoty w wysokości 0,2 % dziennie od dnia 31 stycznia 1997 r. do dnia zapłaty, podczas gdy już z treści pozwu i dołączonych do niego dokumentów w postaci oświadczenia B.L. (obecnie F.) z dnia 4 kwietnia 1997 r., umowy cesji zawartej w dniu 4 stycznia 2006 r. pomiędzy W.R. , a „C.” oraz deklaracji do weksla *in blanco* z dnia 11 stycznia 2006 r. w sposób oczywisty wynika, że roszczenie skierowane wobec pozwanej nie może być w całości uznane za udowodnione, gdyż w zakresie żądania wskazanej wysokości odsetek od kwoty 20 200,00 zł było oczywiście bezzasadne, albowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c., a także przedłożone oświadczenie o uznaniu długu z 4 kwietnia 1997r. (czyli 10 lat przed wniesieniem pozwu) nie przewidywało odsetek w wysokości 0,2% dziennie, co implikowało obowiązek Sądu zbadania jej postanowień celem ustalenia czy dochodzone roszczenie jest zasadne i czy nie doszło do naruszenia przepisów chroniących pozwaną jako konsumentkę przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, a w konsekwencji

do stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty i konieczności skierowania sprawy do postępowania zwykłego.

Prokurator Generalny na podstawie art. 91 § 1 u.SN wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym wydanego przez Sąd Rejonowy w Kielcach VII Wydział Cywilny w dniu 30 listopada 2007 r., sygn. akt VII Nc 413/07 w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kielcach, VII Wydział Cywilny z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, lub orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Orzekanie w ramach skargi nadzwyczajnej ma jednak charakter wyjątkowy, bowiem możliwość skorygowania prawomocnych orzeczeń uzasadniana jest takim stopniem ich wadliwości, którego nie da się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, czyniąc je przez to elementarnie niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednego z uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1 - 3 u.SN. Zaistnienie tego rodzaju uchybienia potwierdza wadliwość zaskarżonego orzeczenia, rodząc jednocześnie obowiązek zbadania, czy wadliwość ta powinna być usunięta ze względu na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego

urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Samo zatem zaistnienie przesłanki szczególnej wskazanej w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN nie przesądza automatycznie o konieczności usunięcia z obrotu prawnego zaskarżonego orzeczenia. Natomiast niezasadność zarzutów podnoszonych przez podmiot skarżący w ramach podstaw szczególnych przesądza o bezzasadności skargi, nawet bez badania przesłanki ogólnej skargi (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 30 czerwca 2021 r., I NSNc 171/20; 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; 24 listopada 2021 r., I NSNc 66/21 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 2 marca 2021 r., I NSNk 5/20).

Skarga nadzwyczajna została oparta na zarzucie naruszenia zasady, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, a mianowicie zasady praworządności, sprawiedliwości proceduralnej, a także prawa do rzetelnej procedury, zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady pewności i bezpieczeństwa prawnego, zasady ochrony konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi wynikających z art. 2, 45 i 79 Konstytucji RP oraz na zarzucie naruszenia w sposób rażący prawa materialnego (art. 353¹ k.c.), powodującego nieważność złożonego przez B.L. oświadczenia w zakresie ustalenia lichwiarskich odsetek za opóźnienie (art. 58 § 1 w zw. z § 2 i 3 k.c.), oraz będące jego konsekwencją rażącego naruszenia prawa procesowego, to jest art. 485 § 1 pkt 3 i § 2 w zw. z art. 486 k.p.c. k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym w dniu orzekania) przez wydanie nakazu zapłaty, mimo że roszczenie skierowane wobec pozwanej nie mogło być w całości uznane za udowodnione, gdyż w zakresie żądania wskazanej wysokości odsetek od kwoty 20 200,00 zł było oczywiście bezzasadne, albowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c.

Nie ulega zatem wątpliwości, że istota zarzutu skargi nadzwyczajnej sprowadza się do oceny dopuszczalności stosowania ograniczeń w ustalaniu przez strony granic należnych zobowiązań w zakresie odsetek. W doktrynie prawa cywilnego odsetki opisuje się zazwyczaj jako świadczenie uboczne w postaci określonej kwoty środków pieniężnych, czy też rzeczy oznaczonych co do gatunku, przy czym wielkość należnych odsetek ustala się biorąc pod uwagę dwie wartości: ułamek kapitału (tj. w stosunku do wartości sumy), najczęściej wyrażony procentowo

oraz okres czasu przez który kapitał oddany został do korzystania (tj. czasu użycia tej sumy), co sprowadza odsetki do formy wynagrodzenia za możliwość korzystania ze środków pieniężnych osoby trzeciej. W późniejszych opracowaniach zwracano uwagę także na waloryzacyjną funkcję odsetek (zob. np. Z. Radwański, *Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2003, s. 73).

Należy przede wszystkim zauważyć, że ze względu na datę oświadczenia o uznaniu długu, będącego podstawą wydania zaskarżonego nakazu zapłaty (4 kwietnia 1997 r.), nie znajdują zastosowania, w realiach niniejszej sprawy, przepisy ograniczające możliwości zastrzegania w treści czynności prawnej odsetek wyższych niż maksymalne, tj. art. 359 § 2¹ i 2² k.c. (w zakresie odsetek kapitałowych) oraz art. 481 § 2¹ i 2² k.c. (w zakresie odsetek za opóźnienie). Zgodnie bowiem z treścią art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U.2005.157.1316) na mocy której dodano regulacje określające wysokość maksymalnych odsetek wynikających z czynności prawnych, przepisy tej ustawy stosuje się do czynności prawnych dokonywanych po jej wejściu w życie. Natomiast regulacje dotyczące wysokości maksymalnych odsetek za opóźnienie weszły w życie 1 stycznia 2016 r., a więc 9 lat po wydaniu zaskarżonego nakazu zapłaty.

Artykuł 359 § 3 k.c. w dniu wydania zaskarżonego nakazu zapłaty stanowił, że wysokość odsetek ustawowych określa rozporządzenie Rady Ministrów. Rozporządzenie to może zakazać zastrzegania, jak również pobierania odsetek wyższych od tych, które określa jako maksymalne. Tymczasem obowiązujące w dacie wydawania zaskarżonego nakazu zapłaty Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 października 2005 r. w sprawie określania wysokości odsetek ustawowych nie zawierało zakazu naliczania odsetek wyższych niż określone przez przedmiotowe rozporządzenie jako maksymalne.

Zawarcie przedmiotowej umowy przypadło zatem na okresowy brak unormowań wprost określających wysokość odsetek maksymalnych, tj. limitujących ich górną dopuszczalną granicę.

Brak szczegółowych przepisów limitujących maksymalną wysokość dopuszczalnych odsetek rodzi konieczność rozważenia, czy w okresie poprzedzającym ich ustanowienie, kwestia ta objęta była całkowitą swobodą

kontraktową, czy winna podlegać jednak ograniczeniom. W realiach niniejszej sprawy, należy w szczególności rozważyć, czy przyjęcie w deklaracji wekslowej ustalenia odsetek w wysokości 0,2% dziennie stanowiących kwotę 40,40 zł za każdy dzień opóźnienia w płatności jest sprzeczne z celem i naturą tej umowy oraz z zasadami współżycia społecznego oraz czy stanowi - jak twierdzi Prokurator Generalny - rażące naruszenie art. 353¹ k.c. w związku z art. 58 § 1 i § 3 k.c.

Przepis art. 353¹ k.c. stanowi, że „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiał się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”. Według znaczenia językowego „właściwość” oznacza „to, co jest charakterystyczne dla danej osoby lub rzeczy” lub „cechę tego, co właściwe, odpowiednie”, zaś znaczenie słowa „natura” sprowadza się do „zespołu cech charakterystycznych dla określonych zjawisk, przedmiotów itp.” i przesądza o tożsamości danego stosunku prawnego. Oznacza to, że zarówno w języku potocznym, jak i prawnym znaczenie użytych wyrazów jest podobne i można posługiwać się nimi zamiennie. W doktrynie prawa cywilnego pojęcie to jest rozumiane jednak niejednolicie. Prezentowane jest stanowisko charakteryzujące się dążeniem do wykorzystywania „natury stosunku prawnego” w celu ochrony „słuszności kontraktowej”, co zbliża jego rozumienie do klauzuli zasad współżycia społecznego. Przy takim ujęciu wskazuje się, że „właściwość (natura)” danej umowy jest zachowana, gdy realizuje ona wynikający z przepisów i utrwalony w praktyce obrotu „sens gospodarczy” i „wewnętrzną równowagę aksjologiczną” w rozkładzie praw i obowiązków stron (zob. M. Safjan, Zasada swobody umów (Uwagi wstępne do art. 353¹ k.c.), Państwo i Prawo 1993, nr 4; także: J. Guść, O właściwości (naturze) stosunku prawnego, Państwo i Prawo 1997, nr 4; także: M. Szczygiel, Właściwość (natura) stosunku zobowiązaniowego jako ograniczenie zasady swobody umów, Palestra 1998, nr 7-8; także: R. Trzaskowski, Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych. Art. 353¹ k.c., Warszawa 2005, s. 275-295).

W uzasadnieniu wyroku z 21 maja 2004 r., III CK 47/03, Sąd Najwyższy stwierdził, że odwołanie do natury stosunku prawnego należy rozumieć jako: „nakaz respektowania podstawowych cech stosunku kontraktowego, które stanowią o jego istocie”. W świetle powyższych poglądów wydaje się zatem, że o ile rozumienie

„natury stosunku prawnego” może być nieco szersze, to niewątpliwie podstawowe cechy stosunku kontraktowego (umowy nazwanej) opisane w ustawie muszą zawsze zostać zachowane.

W deklaracji wekslowej do weksla *in blanco* z dnia 11 stycznia 2006 r. strony wskazały, że w przypadku zwłoki w zapłacie którejkolwiek z rat lub spłaty całego długu wraz z odsetkami lub kosztami ubocznymi w terminie do 30 grudnia 2008 r., wierzyciel ma prawo naliczać od kwoty głównej umowne odsetki karne za nieterminową płatność w wysokości 0,2% dziennie liczone od dnia 31 stycznia 1997 r. do dnia faktycznej zapłaty. Odsetki stanowiły zatem dla wierzyciela rodzaj pieniężnej rekompensaty za zwłokę w płatności, tj. *de facto* za opóźnienie w zwrocie kapitału należnego wierzycielowi.

Przy pożyczkach pieniężnych odpłatnych (umowy mające za przedmiot odpłatne gospodarowanie cudzym kapitałem) wynagrodzenie ma zwykle postać oprocentowania. Oprocentowanie, w przypadku występowania bądź prognozy inflacji, może mieć dodatkowo funkcję wyrównawczą (waloryzacyjną), co wpływa na jego wysokość. W chwili zawarcia przedmiotowego porozumienia, tj. w 2006 r. inflacja wynosiła w stosunku rocznym 1%.

W ocenie Sądu Najwyższego, jeśliby wobec umowy została zastosowana występująca w literaturze koncepcja „natury stosunku prawnego” uwzględniająca „użyteczność”, „racjonalność”, sens społeczno-gospodarczy zakładający poszanowanie interesów każdej ze stron to, zastrzeżenie odsetek w wysokości 0,2% zobowiązania dziennie liczone od dnia 31 stycznia 1997 r., prowadzi do wniosku, że umowa pozostawała w sprzeczności z zasadami słuszności. Należy także podkreślić, że ocena „słuszności” umowy jest dokonywana w ramach drugiego kryterium oceny z art. 353¹ k.c. tzn. zgodności bądź jej braku z zasadami współżycia społecznego.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00, „[w]edług hipotezy art. 353¹ k.c., zasady współżycia społecznego ograniczają swobodę kontraktową (...). Pozostawienie stronom swobody określenia wysokości odsetek, gdy ich źródłem jest ustawa, jak i wówczas, gdy dopuszczalność ich wynika z umowy, nie uchyla kontroli tych stosunków prawnych formowanych w warunkach wolności gospodarczej pod kątem klauzul ogólnych, zabezpieczających

obrót gospodarczy przed zjawiskami patologicznymi, które mimo pozornej zgodności z innymi przepisami nie mogą doznawać ochrony ze strony państwa”.

W wyroku z 23 lutego 2017 r., V CSK 230/16 Sąd Najwyższy podkreślił, że zasady współżycia społecznego to swoisty system norm pozaprawnych, konkretnych i powszechnie przyjmowanych, jako ogólne normy społeczne, które mają służyć „realizacji sprawiedliwości w znaczeniu materialnoprawnym, będącej wartością konstytucyjną (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)”. Z innego jeszcze orzeczenia Sądu Najwyższego wynika, że poprzez odwoływanie się do zasad współżycia społecznego chodzi o „zapobieganie stosowaniu prawa w sposób prowadzący do skutków niemoralnych lub rozmiągających się zasadniczo z celem, dla którego dane prawo zostało ustanowione” (wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 2015 r., IV CSK 595/14). Zarzut podniesiony przez Prokuratora Generalnego w skardze nadzwyczajnej sprowadza się przede wszystkim do wskazania, że odsetki ustalone pomiędzy stronami mają w rzeczywistości charakter „lichwiarski” i są sprzeczne z celem i naturą stosunku zobowiązaniowego, a także z zasadami współżycia społecznego.

W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00 Sąd Najwyższy przypomniał o konieczności dokonywania oceny, czy w danym stanie faktycznym nie występuje naruszenie zasad współżycia społecznego, które obejmują między innymi zakaz lichwy. Sąd Najwyższy zdefiniował lichwę, jako „zastrzeganie wysokich odsetek, przysparzających nadmiernych w danych stosunkach i nie usprawiedliwionych zysków osobom dysponującym kapitałem obrotowym [...], a prowadzących do niewypłacalności dłużników”. W tym okresie ocena, czy w konkretnym wypadku zachodzi przypadek praktyk lichwiarskich, czy usprawiedliwiona ochrona interesu pożyczkodawcy, została zatem pozostawiona sądom orzekającym na podstawie klauzul generalnych z uwzględnieniem znajomości zjawisk ekonomicznych i społecznych i doświadczenia życiowego (M. Lemkowski, Lichwa. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 10, s. 47 i przywoływana tam literatura).

Sąd Najwyższy zalecał także uwzględnianie funkcji odsetek, dokonanie oceny stosunku odsetek za opóźnienie do inflacji oraz porównanie korzyści z odsetek z zyskami możliwymi do osiągnięcia w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN

85/00). W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził, że „postanowienie umowy zastrzegające rażąco wygórowane odsetki jest nieważne w takiej części, w jakiej - w okolicznościach sprawy - zasady współzycia społecznego ograniczają zasadę swobody umów (art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 2 i 3 k.c.)” (wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00).

Przekładając powyższe kryteria do realiów niniejszej sprawy należy wskazać, że deklaracja do weksla *in blanco* przewidywała odsetki za „zwłokę” w spłacie kapitału i to liczone od dnia 31 stycznia 1997 r. (deklaracja wekslowa została podpisana 11 stycznia 2006 r.). Postanowienia deklaracji nie uzależniały obowiązku zapłaty odsetek umownych od tego, czy nieterminowa spłata będzie wynikała z okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność (jego wina). Można zatem przyjąć, że odsetki w wysokości 0,2% dziennie stanowiące kwotę 40,40 zł za każdy dzień opóźnienia w płatności zostały w istocie zastrzeżone za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.). Oznacza to, że odsetki za zwłokę wynoszą w ujęciu rocznym 14 746 zł.

W tym kontekście należy przypomnieć, że według danych Głównego Urzędu Statystycznego średnioroczna inflacja w roku 2006 wynosiła 1%. Tymczasem wysokość odsetek ustawowych, określanych przez Radę Ministrów na podstawie delegacji zawartej w art. 359 § 3 k.c., w okresie od 15 października 2005 r. do 15 grudnia 2008 r. wynosiła 11,5 % w ujęciu rocznym (rozporządzenie Rady Ministrów z 13 października 2005 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych Dz.U.2005.201.1662). Odsetki należne wierzycielowi na podstawie deklaracji do weksla *in blanco* były zatem ponad siedemdziesięciokrotnie wyższe niż inflacja oraz ponad sześciokrotnie wyższe od odsetek ustawowych. Nie bez znaczenia jest również fakt, że w przypadku nieterminowej spłaty zobowiązania do 20 grudnia 2008 r. wierzyciel miał uprawnienie do naliczenia odsetek liczonych od dnia 31 stycznia 1997 r. Oznacza to, że w dniu 1 lutego 2008 r., czyli jeden dzień po umownej dacie spłaty zobowiązania, odsetki wynosiły 162.327,20 zł.

W ocenie Sądu Najwyższego wysokość ustalonych przez strony odsetek za opóźnienie w spłacie zobowiązania w wysokości 0,2% dziennie liczone od dnia 31 stycznia 1997 r. pozwala przyjąć, że miały charakter lichwiarski. Tym samym uznać należy, że art. 353¹ k.c. został naruszony.

Zgodnie z ukształtowaną linią orzecniczą Sądu Najwyższego, jeżeli umowa zastrzegająca nadmiernie wygórowane odsetki została - tak jak w sprawie niniejszej - zawarta przed 20 lutego 2006 r., ocena jej ważności odbywa się na płaszczyźnie art. 353¹ k.c. Za nieważne w myśl art. 58 § 2 k.c. mogą zostać uznane w szczególności odsetki zastrzeżone w umowie pożyczki - zarówno te stanowiące wynagrodzenie za wynagrodzenie z kapitału, jak i odsetki za opóźnienie (zwłokę) w zwrocie kwoty pożyczki. Z analizy orzecznictwa wynika, że za nadmiernie wygórowane uznawał Sąd Najwyższy odsetki umowne już od wysokości 0,5% dziennie, tj. 185% rocznie (wyrok Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, z aprobowanymi glosami A. Stelmachowskiego, Orzecznictwo Sądów Polskich 2001, nr 3, poz. 48 oraz M. Lemkowskiego, dz. cyt., s. 46 i nast., por. także wyroki z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1097/00; z 27 listopada 2003 r., III CK 152/02; z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04; z 4 listopada 2005 r., V CK 162/05; z 6 grudnia 2007 r., IV CSK 320/07; z 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 370/09; z 8 maja 2014 r., V CSK 376/13; z 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16; z 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; a także uchwałę Sądu Najwyższego z 15 marca 2018 r., III CZP 107/17).

W 2007 roku nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym mógł być wydany, jeżeli sąd uznał, że okoliczności uzasadniające dochodzone roszczenie było udowodnione w całości dołączonymi do pozwu: dokumentami urzędowymi, zaakceptowanym przez dłużnika rachunkiem, wezwaniem dłużnika do zapłaty i pisemnym oświadczeniem dłużnika o uznaniu długu, zaakceptowanym przez dłużnika żądaniem zapłaty, zwróconym przez bank i nie zapłaconym z powodu braku środków na rachunku bankowym. Nakaz zapłaty mógł również zostać wydany przeciwko zobowiązanemu z weksła, czeku, warrantu lub rewersu należycie wypełnionego, których prawdziwość i treść nie nasuwają wątpliwości. W razie przejścia na powoda praw z weksła, z czeku, z warrantu lub z rewersu, do wydania nakazu niezbędne jest przedstawienie dokumentów do uzasadnienia roszczenia, o ile przejście tych praw na powoda nie wynika bezpośrednio z weksła, z czeku, z warrantu lub z rewersu. W razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, przewodniczący wyznacza rozprawę, chyba że sprawa może być rozpoznana na posiedzeniu niejawnym (art. 486 § 1 k.p.c. w treści obowiązującej w dniu wydania zaskarżonego nakazu zapłaty).

Z dołączonego do pozwu dokumentu, tj. deklaracji do weksla *in blanco* w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec pozwanej nie może być w całości uznane, gdyż w zakresie wysokości odsetek roszczenie było oczywiście bezzasadne. W ocenie Sądu Najwyższego w deklaracji do weksla *in blanco* zastrzeżono nadmiernie wygórowane odsetki, a zatem były one objęte sankcją nieważności z mocy art. 58 k.c. W przypadku więc, gdy podstawa umowna żądania pozwu jest częściowo sprzeczna z obowiązującymi przepisami prawa, a mianowicie z art. 353¹ k.p.c., brak było możliwości wydania nakazu zapłaty wobec części roszczenia. Bezspornie istniały więc podstawy do zastosowania art. 486 § 1 k.p.c.

Skarga nadzwyczajna może zostać uwzględniona, jeżeli orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN).

O randze zasad współzycia społecznego świadczą konsekwencje, jakie ustawodawca nadał ich naruszeniu. Otóż, bezwzględny charakter normy ujętej w art. 58 § 2 k.c. pozwala uznać, że ustawodawca przesądził również kwestię wagi (istotności) naruszania zasad współzycia społecznego. Inaczej mówiąc, stwierdzenie sprzeczności czynności prawnej z ww. zasadami - na mocy rozstrzygnięcia ustawodawcy - zawsze, co do zasady, jest nacechowane wysokim stopniem ich naruszenia. Z kolei podstawy do stwierdzenia naruszenia w sposób rażący klauzuli generalnej zasad współzycia społecznego w niniejszej sprawie dawało zarówno przywołane powyżej, a istniejące w momencie rozstrzygania orzecznictwo Sądu Najwyższego, jak i ówczesna doktryna prawa.

W ocenie Sądu Najwyższego Sąd Rejonowy w Kielcach dopuścił się naruszenia art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c., które miało bezspornie rażący charakter (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN).

Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu także rażące naruszenie przepisów prawa procesowego, tj. art. 485 § 1 pkt 3 i § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania, przez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie. Po pierwsze, nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym od chwili wydania stanowi tytuł zabezpieczenia (art. 492 § 1 k.p.c.). Po drugie - inaczej niż sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym - zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym nie mają charakteru anulacyjnego (ich

wniesienie nie powoduje utraty mocy przez nakaz w zaskarżonej części - por. art. 493 i art. 505 k.p.c.). Dlatego to, czy zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, należy oceniać rygorystycznie - tym bardziej, że w dacie wydania przedmiotowego nakazu zapłaty podstawy wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym były (i są nadal) bardziej skonkretyzowane niż podstawy wydania nakazu w postępowaniu upominawczym.

W ocenie Sądu Najwyższego uzasadniony jest zarzut rażącego naruszenia art. 485 § 1 pkt 3 i § 2 k.p.c. w zw. z art. 486 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania, to jest 30 listopada 2007 r. poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, co skutkowało wydaniem nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, mimo braku ku temu podstaw. Wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym bez dostatecznych podstaw stanowi bowiem rażącą wadliwość.

Prokurator Generalny w skardze nadzwyczajnej podniósł również zarzut naruszenia zasady, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP a to art. 2, art. 45 ust. 1 i art. 79 poprzez uznanie przez Sąd Rejonowy w Kielcach w sprawie o sygn. akt VII Nc 413/07, iż zachodzą podstawy do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, nie zaś skierowania sprawy do rozpoznania na rozprawie, bez uwzględnienia okoliczności, że weksel, na którym oparto roszczenie, służył zabezpieczeniu wierzytelności konsumenckiej, a nadto sama treść weksla nasuwała uzasadnione wątpliwości czy kwota wykupu weksla objęta żądaniem pozwu, nie była wynikiem zastosowania przez powoda zapisów sprzecznych z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, podczas gdy już z treści pozwu oraz z załączonych dokumentów w sposób oczywisty wynikało, że roszczenie skierowane wobec B.L. (obecnie F.) w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, bowiem było nieważne na zasadzie art. 58 k.c., jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem art. 353¹ k.c. oraz z zasadami współżycia społecznego, nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym nie mógł być więc wydany.

Zarzut ten również zasługiwał na uwzględnienie.

Z art. 2 Konstytucji RP wywiedziona jest zasada zaufania obywatela do państwa i jego organów (zasada lojalności). Jest ona ściśle związana z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona w takim stanowieniu i

stosowaniu prawa, by nie stawało się ono swoistą pułapką na obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny. Wymogiem realizacji zasady zaufania jest zagwarantowanie bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne jednostki związane z pewnością prawa umożliwia przewidywalność działań organów państwa, a także prognozowanie działań własnych. Przewidywalność ta dotyczy tak sfery stanowienia, jak i stosowania prawa.

Zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawo do odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego polega na sprawiedliwym i jawnym rozpatrzeniu sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Postępowanie sądowe musi zatem spełniać wymagania sprawiedliwości i jawności. Nakaz sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, jako element odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego wiąże się z wymaganiem rzetelnego (uczciwego, sprawiedliwego) postępowania. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy oznacza zastosowanie sprawiedliwej procedury, czyli takiej, która „powinna zapewniać stronom uprawnienia procesowe stosowne do przedmiotu prowadzonego postępowania. Wymóg sprawiedliwego postępowania zakłada bowiem dostosowanie jego zasad do specyfiki rozpoznawanych spraw”.

Natomiast zgodnie z art. 76 Konstytucji RP, władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa. Art. 76 Konstytucji RP, ma określoną treść normatywną i może być bezpośrednio stosowany, a wynikający z niego obowiązek zapewnienia właściwej ochrony konsumentów spoczywa na każdym organie i instytucji, której właściwość obejmuje kwestie dotyczące konsumentów, w tym również na sądach. Nakłada on także na władze publiczne obowiązek podejmowania wskazanych w nim działań, a ochronę „konsumentów, użytkowników i najemców” traktuje jako wartość konstytucyjną (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26 września 2000 r., P 11/99), wyznaczającą sposób stanowienia i stosowania wszystkich przepisów prawa.

Sąd Rejonowy w Kielcach wydając zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym bez uwzględnienia, że weksel, na którym oparto roszczenie, służył zabezpieczeniu wiarygodności konsumenckiej naruszył zasady, wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP.

Zaistnienie szczegółowej podstawy skargi nadzwyczajnej uprawnia do przeprowadzenia weryfikacji, czy jej naruszenie doprowadziło do ziszczenia się ogólnej przesłanki funkcjonalnej skargi nadzwyczajnej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego również wskazuje się, że art. 2 Konstytucji RP jest adresowany do Rzeczypospolitej Polskiej, a więc do wszystkich jej organów (zob. też wyrok Sądu Najwyższego z 13 kwietnia 2005 r., IV CK 663/04), w tym sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. Musi on być zatem rozumiany w ten sposób, że w demokratycznym państwie prawnym sądy są obowiązane urzeczywistniać zasady sprawiedliwości społecznej, a ich orzeczenia powinny być słuszne, to znaczy zgodne z podstawowymi zasadami etycznego postępowania i z wartościami powszechnie uznawanymi w kulturze polskiego społeczeństwa. Kierowanie się przez sądy zasadami słuszności pozwala na pogodzenie dwóch z pozoru sprzecznych postulatów, tj. z jednej strony wynikającej ze słuszności miary etycznej, która powinna być zawsze ta sama, tak by skutki prawne różnych zdarzeń były stosunkowo równe, z drugiej zaś strony dążenia do indywidualnego traktowania każdego przypadku (wyrok Sądu Najwyższego z 20 marca 2009 r., II CSK 602/08). Tak rozumiana zasada demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej stanowi dla Sądu Najwyższego dyrektywę pomocną przy rekonstrukcji treści zasad współżycia społecznego, co prowadzi do przywoływanych już ustaleń, zgodnie z którymi przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 12 stycznia 1999 r., I CKN 971/97; także z 28 listopada 2001 r., IV CKN 1756/00 oraz z 23 maja 2013 r., IV CSK 660/12).

Sąd Rejonowy w Kielcach wydając zaskarżony nakaz zapłaty doprowadził do zaburzenia istniejących ówczesnie stosunków społecznych, a wydane orzeczenie godzi w poczucie społecznej sprawiedliwości. Wydanie nakazu zapłaty uwzględniającego rażąco wygórowane odsetki narusza także zasadę zaufania obywatela do państwa i podważa jego bezpieczeństwo prawne. W ocenie Sądu

Najwyższego dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej w rozumieniu art. 89 § 1 *in principio* u.SN konieczne jest uchylenie nakazu zapłaty w całości.

Jednocześnie, zdaniem Sądu Najwyższego, na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.SN. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN. Co prawda od wydania zaskarżonego nakazu upłynęło już ponad 5 lat, co w świetle art. 115 § 2 u.SN stanowi samodzielną podstawę uniemożliwiającą jego uchylenie (jest to szczególna postać stanu nieodwracalnych skutków prawnych), to - według Sądu Najwyższego - konieczność ochrony praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.SN.

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN oraz w zw. z art. 2 Konstytucji RP, uchylił w całości nakaz zapłaty przekazując sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kielcach.

M.L.

r.g.